

Türklük Araştırma Dergisi 18. Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi. İstanbul,
2005, s. 261-275.

Alman Masallarında Türk İmajı

Leyla Coşan

(Marmara Üniversitesi)

Masalların büyüdü dünyası günümüzde de insanları, özellikle de çocukları etkisi altına alır. Masallar bizi sınır tanımayan, tüm dileklerin ve mucizelerin gerçekleştiği bir dünyaya götürür. İyilerin ödüllendirildiği ve kötülerin cezalandırıldığı adil bir dünya sunar dinleyecisine veya okuyucusuna. Bu açıdan bakıldığında, burada ele alacağımız Alman masalları örneğinde, yabancılara ve özellikle de Türklere bakış acısı edebî açıdan olduğu kadar tarihî olarak da bize çeşitli ipuçları sunabilecektir. Alman masallarındaki “Türk” imajı, Almanlarla Türkler (Osmanlı) arasındaki siyasî, askerî, vd. ilişkiler tarihinin ne kadar etkisi altında kalmıştır? Türk tipi incelediğimiz masallarda nasıl tasvir edilmiştir ve hangi rolleri üstlenmişlerdir? Soruları incelememizin odak noktasını oluşturmaktadır. Her ne kadar Türk tipleri Alman masallarında fazla yer almıyorsa da, elimizdeki az sayıdaki örnek Almanca konuşulan coğrafyada “Türk” kavramının arkeolojisi açısından fikir vericidir.

İncelenen Alman Masalları Hakkında

Almanca’daki *Märchen* (masal) sözcüğü, Yüksek Ortaçağ’da “haber” anlamına gelen *Märe*’den türetilmiştir. *Märchen* (masal) sözcüğü, *Märe*’nin küçültme şeklidir ve sözcüğe farklı bir anlam katarak anlatılan hikâyenin gerçek olmadığını ya da olma ihtimalinin düşük olduğunu vurgulamaktadır. Friedrich Panzer bu bağlamda anlatılan hikâyenin belirli bir zaman dilimine yerleştirilmediğini ve masalların oluşumuna ilişkin herhangi bir tarihin verilmediğine dikkat çeker¹. Masalarda genel olarak rastlanıldığı üzere Alman

¹ Bkz. Panzer, Friedrich: “*Märchen*”, Karlinger, Felix (yay.), *Wege der deutschen Märchenforschung*, Darmstadt 1973, 89; Rölleke, Heinz: *Die Märchen der Brüder Grimm. Eine Einführung*. Stuttgart 2004 (3. baskı), 13.

masallarında yer, mekân ve zaman belirtilmezken, büyüleyici uzaklıkta bulunan egzotik ülkelerin isimlerine yer verilir². Bu ülke isimleri arasında Türkiye de bulunmaktadır. Masalların yakından incelenmesi sonucunda, gerçek tarihî olayların, yani Almanlar ile Türkler'in karşı karşıya gelmesinin, Türk tiplerinin bulunduğu masalların oluşumunda, büyük pay sahibi olduğunu görebilmekteyiz. Bir başka ifadeyle, masalların tarihini tespit etmek mümkün olmasa bile masallarda tarihin izlerini sürebilmekteyiz.

Alman masalları hakkında özellikle göz önünde bulundurulması gereken husus, Grimm Kardeşlerin zamanında geniş anlamı olan masal sözcüğü altına çok sayıda fabl, efsane ve eğlenceli fıkra tarzındaki hikâyelerin de yerleştirilmiş olmasıdır. Grimm Kardeşler masallarda tarihin izlerini ortadan kaldırmayı hedefleseler de, onların masal derlemeleri tarihin etkisinden tamamen soyutlanabilmiş değildir³. Tarihin etkileri ya da izleri, tüm yok etme çabalarına karşın masallarda görülebilmektedir. Bu etki sonucunda masallara aktarılan veya oluşan imgeler bir kaç masal örneğine dayanarak anlatılmaya çalışılacaktır.

1020 Alman halk masalında⁴ Türk tipi toplam 19 kez karşımıza çıkar. Bu incelemede ise Türk imajı hakkında fikir verebilecek olan birbirinden farklı 6 masal üzerinde yoğunlaşmıştır. Birbirine benzeyen varyantlar incelemeye dahil edilmemiştir.

Angelika Merkelbach-Pinck tarafından ilk kez 1961, sonra 1984 yılında tekrar yayınlanan *Lorraine* halk masallarında, Türk tipine üç masalda rastlıyoruz. Bu masallar *Rosamunda*, *Türk Kontu* ve *Mucizevî Geyik* masallarıdır. Bunlardan *Mucizevî Geyik*

² Romantik dönemde uzak, egzotik dünyaya (Ortadoğu, Hindistan, Japonya vs.) ilginin artması sonucunda bu ülkeler seyahatlerle ve araştırmalarla tanıtılmaya çalışılmıştır.

³ Schneider, Rolf-Rüdiger, *Bechsteins "Deutsches Märchenbuch"*. *Ein Beitrag zur Entstehungs- und Wirkungsgeschichte*, Wuppertal 1980 (Basılmamış Tez), 101, 150.

⁴ Adı geçen masal derlemelerinde Türk tipine rastlanmamıştır: Ludwig Bechstein, *Märchen*. Stuttgart 1997; Franz Georg Brustgi, *Schwäbisch-Alemannische Volksmärchen*. Stuttgart 1976; Grimm: *Kinder -und Hausmärchen*. Stuttgart 1997; Gottfried Henssen, *Bergische Märchen und Sagen. Volkserzählungen*, Münster 1961; Jochen Hoffbauer, *Schlesische Märchenreise. Alte Volksmärchen aus Schlesien*. Münster 1969; Christian Jenssen, *Märchen aus Schleswig-Holstein und dem Unterelbe- Raum*, Münster 1963; Johann August Musäus, *Deutsche Volksmärchen*, Stuttgart 1997; Will-Erich Peuckert, *Hochwies. Sagen, Schwänke und Märchen mit Beiträgen von Alfred Karasek*, Göttingen 1959; Heinz Rölleke (yay.), *Märchen aus dem Nachlaß der Brüder Grimm*, Bonn 1983; Georg Schambach- Wilhelm Müller,

incelemeye dahil edilmemiştir, çünkü masalda yer alan Türk tipi önemli bir yer tutmamaktadır ve Türk imajıyla ilgili fazla bilgi içermemektedir. Masalda Lorraine dükü oğluyla birlikte kutsal topraklara gitmiş, dükün oğlu orada Türkler ile yapılan bir savaşta zehirli olan mızrak uçlarından dolayı kimselerin çare bulamadığı ağır yaralar almıştır. Merkelbach-Pinck, *Rosamunda* masalı ile ilgili şu notları düşer: “Yine bir baladdan meydana gelmiş, belki de haçlı seferleri döneminden kalmadır?”⁵ Alman araştırmacı *Türk Kontu* ile ilgili olarak da benzeri bir not düşmüştür: “Bir baladdan, bir eve dönüş efsanesinden (Heimkehrersage) meydana gelmiş”⁶.

Paul Zaunert’in 1926 yılında derlediği Avusturya masalları arasında dört masalda Türk tipine rastlamaktayız: *Tutuklu Orman Cini ile Zengin Julius* (99-103), *Çıplak Kız* (136-142), *Adil Kadı* (148-150) ve *Kayıpken Bulunan Oğullar* (33-37)⁷. Ingo Reiffenstein’in 1979 yılında yayımladığı Avusturya halk masallarında da yine dört masalda Türk tipine rastlamaktayız: *Çıplak Kız* (134-142), *Tutuklu Orman Cini ile Zengin Julius* (167-170), *Kayıpken Bulunan Oğullar* (192-196), *Fransız Prenses ile Türk İmparator* (205-209)⁸.

Hem Zaunert’in hem de Reiffenstein’in masal derlemelerinde yer alan *Kayıpken Bulunan Oğullar* bu incelemeye dahil edilmemiştir, çünkü bu masal Türk imajı hakkında önemli bilgiler içermemektedir. İki oğlunu kaybeden bir anne çocuklarını Türkiye’de sultanın yanında bulabileceğini rüyasında görür. Bunun üzerine Türkiye’ye gider. Orada hem çocuklarına hem de eşine kavuşur. Birbirlerine kavuşurlar ve sultan onurlarına bir eğlence düzenler. Bu masalda Türkiye büyüleyici uzaklıktaki egzotik bir ülkeyi temsil etmektedir.

Leander Petzoldt’un 1991 yılında yayımladığı masal derlemelerinde ise bir masalda Türk tipi karşımıza çıkmaktadır: *Çıplak Kız*⁹. Karl Schulte Kemminghausen’in 1963 yılında yayımladığı masal derlemelerinde de bir masalda Türk tipi karşımıza çıkmaktadır¹⁰: *Sadık Eş* (85-88). Kuzey Almanya’da konuşulan şive ile yazıya geçirilen bu masalın aynı

Niedersächsische Sagen und Märchen. Aus dem Munde des Volkes gesammelt..., Stuttgart 1948; Paul Zaunert, *Deutsche Märchen seit Grimm*, Düsseldorf, Köln 1964.

⁵ Angelika Merkelbach-Pinck, *Lothringer Volksmärchen*, Köln 1984, 326.

⁶ Merkelbach-Pinck, 326.

⁷ Paul Zaunert, *Märchen aus dem Donaulande*, Jena 1926.

⁸ Ingo Reiffenstein, *Österreichische Volksmärchen*, Köln 1979.

⁹ Leander Petzoldt, *Märchen aus Österreich*, München 1991.

zamanda bir de Yüksek Almanca ile yazılmış bir şekli vardır. *Sadık Prenses* (89-90) diye adlandırılan bu masalda Türklerle ilgili tüm kavramlar ortadan kaldırılmıştır¹¹. *Sadık Eş* masalı *Rosamunda* masalının konu itibariyle benzeri olduğundan, çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Avusturya masalları ağırlıklı olarak üç bölgede bulunmuştur: Steiermark¹², Kärnten ve Burgenland. Steiermark bölgesinde bulunan masallar, *Tutuklu Orman Cini ile Zengin Julius* ve *Kayıpken Bulunan Oğullar*'dır. Kärnten bölgesinde bulunan masallar, *Çıplak Kız* ile *Adil Kadı*'dır. Burgenland bölgesinde ise bir masal tespit edilmiştir: *Fransız Prenses ile Türk İmparator*.

Avrupa'nın Türkler'e Bakışı:

Günümüzde Grimm kardeşlerin masal derlemeleri dışında kalan masallar neredeyse unutulmak üzere olan masallardır. İncelediğimiz masalların önemi ise, bu masalların oluşumlarının Türk- Avrupa, daha doğrusu Türk- Alman ilişkilerinin sonucunda ortaya çıkmış olmasıdır. İki kültür arasında süregelen savaşlar Türklerin Avrupa'daki imajlarını belirleyen temel unsurlardan biri olmuştur.

Türkler'in Alman masallında yer almasının en önemli sebebi Hristiyan Avrupa'nın sürekli olarak Türkler tarafından tehdit edilmiş olmasıyla ilgilidir.¹³ Bu tehdit sonucu Türklerle ilgili propaganda niteliği taşıyan yayınların her türlüsünde muazzam bir artış görülmüştür¹⁴.

¹⁰ Karl Schulte Kemminghausen, *Westfälische Märchen und Sagen aus dem Nachlass der Brüder Grimm*, Münster 1963.

¹¹ Örneğin Türkiye yerine "yabancı bir ülke", Türk yerine "yabancı" sözcüğü tercih edilmiştir.

¹² "1453 yılından önceki fetihlerde Türkler Balkan ülkelerini boyundurukları altına alırlar ve Alman bölgelerine girerler. Türk ordularının başı Steiermark'a kadar varır ve bu bölgeye 1471 yılından 1483 yılına kadar birçok kere girerler". Bkz. Şenol Özyurt, *Die Türkenlieder und das Türkenbild in der deutschen Volksüberlieferung vom 16. bis zum 20. Jahrhundert*, München 1972, 39.

¹³ Hristiyan dünyasının Türkler tarafından tehdit edilmesiyle ilgili bazı önemli tarihler: Konstantinopel (1453), Otranto (1480), Rodos (1522), Mohaç (1526) ve Türkler'in Viyana kapılarına dayanması (1529).

¹⁴ "Türk yayımcılığı" (Türkler hakkındaki yayımlar) kavramı altında Türklerle ilgili propaganda niteliği taşıyan basın yazılarının tümü kastedilmektedir. Bkz. Bodo Guthmüller- Wilhelm Kühlmann (yay.), *Europa und die Türken in der Renaissance*. Tübingen 2000, 196; Nevide Akpınar Dellal, *Alman Kültür Tarihi'nden seçme Tarihi ve yazınsal Ürünlerde Türkler. (Avrupa'da Türk imgesi' ne bir katkı)* Ankara 2002, 101-113.

“Orta Avrupa ahâlisinin Türkler tarafından tehdit ediliyor olmaları dolayısıyla oluşan sübjektif korku hissi ‘Türk korkusu’ adı altında toparlanılmıştır”¹⁵. Bu Türk tehdidine karşı savaşılabilmek için ve Türk karşıtı propagandayı yaygınlaştırabilmek için, düşmanın daha iyi tanınması ve tanıtılması gerekmektedir. Nitekim XV. yüzyıldan bu yana Türkler Avrupa kamuoyunda “kötülüğün timsali” sayılagelmiştir. Özellikle de İstanbul’un 1453 yılında fethedilmesi Hristiyan Avrupa için atlatılamayan bir şok olmuştur. Papa II. Pius’un (1405-1464) İstanbul’un fethi ile ilgili şu sözleri dikkate değerdir: “*Geçmişte biz (...) yabancı ülkelerde yenilgi alırdık. Şimdi ise bizi Avrupa’da, kendi vatanımızda, kendi evimizde vuruyorlar*”¹⁶. Winfried Schulze, Türk korkusu ile ilgili tüm polemikleri ve eleştirileri şöyle özetler: ‘*XVI. yüzyılda var olan ve sabitleşen Türk imajı, bir yandan “geleneksel Hristiyan-Müslüman tezatının”, diğer yandan ise “dinî düşmanlık bilincinin” bir sonucudur. Aynı zamanda Türkler “askerî güç, fetih hırsı ve Hristiyanlarla savaşta zulüm” ile bağdaştırılır. Tüm bunların yanı sıra “kültürel farklılıklar da anlaşılmasız ve olumsuz değerlendirilir*”¹⁷. Bu genel Türk imajı ezeli düşman esasına dayandırılmaktadır: “*Ezeli düşman, yani doğuştan düşman olanı, düşman kabul etmek için herhangi bir düşmanca eyleme gerek duyulmaz. Birinin Türk olması Hristiyanların düşmanı olabilmesi için yeterlidir*”¹⁸. Ezeli düşman kavramının ideolojik olarak abartılmış biçimi hem Katolik hem de Protestan kiliselerinde mevcuttur. Türkler sadece kötülüğün ya da düşmanlığın timsali sayılmamış, doğrudan şeytanın timsali olarak kabul edilmiştir. Türkler’in şeytan olarak tasvir edilmesi Luther döneminden bu yana bilinen bir tasvirdir. Luther’in 1541 yılında yayımladığı ve Türk tehdidine ilişkin fikirlerini yazıya döktüğü “Türlere Karşı Duaya Çağrı” metninin birçok yerinde Türkler şeytanlığın sembolü olarak anılır. Luther’in bir alıntısına dayanarak Türk ve şeytan özdeşleşmesini gözler önüne sermek istiyorum: “*Ve siz Türlere karşı sefere çıkıyorsanız eğer, emin olunuz ve şüpheye düşmeyiniz ki, etten ve kandan olan, yani insan olanlara karşı savaşmıyorsunuz. (...) Biliniz ki siz büyük bir şeytan ordusuna karşı savaşmıyorsunuz; çünkü Türkün ordusu*

¹⁵ Winfried Schulze, *Reich und Türkengefahr im späten 16. Jahrhundert: Studien zu den politischen und gesellschaftlichen Auswirkungen einer äußeren Bedrohung*. Münih 1978, 52.

¹⁶ Jean Delumeau, *Angst im Abendland. Die Geschichte kollektiver Ängste im Europa des 14. bis 18. Jahrhunderts*. Deutsch von Monika Hübner, Gabriele Konder und Martina Roters-Burck. Reinbek bei Hamburg 1985, 398.

¹⁷ Bkz. Schulze, *Reich und Türkengefahr...*, 54-55.

¹⁸ Bkz. Schulze, *Reich und Türkengefahr...*, 55.

aslında şeytanın ordusudur”¹⁹. Luther, Türkler’i Tanrı’nın bir cezası olarak görür. Ve Luther’e göre Hristiyanlar bu ceza sayesinde, yani Türkler sayesinde “Tanrı’dan korkmayı ve dua etmeyi” öğreneceklerdir.

Osmanlı (Türk) İmparatorluğu’nun askerî gücü, toplumsal düzeni ve zenginliği sadece askerî anlamda, dışardan gelen bir tehdit oluşturmakla kalmamakta, aynı zamanda iç tehlikelere de sebebiyet vermektedir. Türkler’den kaynaklanan bu “iç tehdit”, aynı zamanda XVI. yüzyılın toplum düzeni açısından bir sınamadır ve içerde var olan sorunları tekrar gündeme getirir. Bunları engellemek için farklı propaganda yöntemleriyle önlemler alınmaya çalışılır. Doğrudan taraf değiştirerek Türklerin tarafına geçilmesi tehditi sadece Avusturya, Macaristan gibi sınır ülkeler için geçerlidir. Bu risk söz konusu ülkelerde çok ciddi bir sorun olmakla birlikte gündemin birinci sırasında da yer almaktadır. Halkın bu tehdit karşısındaki duyarsızlığı, ilgisizliği ve vergi vermekten kaçınması, Türkler’e karşı önlem almayı güçleştiren başlıca etkidir. Bu yüzden Türkler aleyhindeki propagandalar alt tabakaya ve özellikle çiftçi kesimine hitaben gerçekleştirilir ve Türkler’in kadın ve çocuklara karşı gerçekleştirdikleri zulümler anlatılarak düşman imajı pekiştirilmeye çalışılır. Bu imajı yaymak için ayrıca Türkler’in ailevî değerlerini hiçe saymaları, çokeşlilik v.b. gibi konulara değinilerek çiftçi kesiminin toplumsal değerlerine ters düşen nitelikte yargıların öne sürüldüğü görülmektedir. Bu propaganda yöntemi soylular üzerinde de uygulanmıştır. Buradaki amaç soylulardan daha fazla askerî ve maddî destek alabilmektir²⁰.

Bu ilgi ve korku zamanla Almanlar’ı Türkler hakkında düşünmeye de sevk eder. Bunun altında yatan temel sebep, Türklerin özellikle askerî alandaki başarılarının sırlarını keşfetmektir. Hem düşmanlarının başarılarının kaynağını öğrenmeye, hemde kendi zaafalarını tesbit etmeye çalışan Almanlar bunun sonucunda, var olan tüm önyargılara rağmen, yansız ve objektif bakmaya çalışarak düşmanı tanımaya gayret gösterirler. Bu bağlamda Türkler hakkında olumlu değerlendirmelerin de ortaya konduğunu görebilmekteyiz. Örneğin Türkler’in mağlup olmamaları ve savaş yetenekleri, sadelikleri,

¹⁹ Karin Bornkamm- Gerhard Ebeling, (yay.): *Martin Luther. Ausgewählte Schriften. Christen und weltliches Regiment*, c. 4, Frankfurt am Main 1982, 295. Martin Luther’in hem bu yapıtı hem diğer yapıtlarındaki Türk imgesi için bkz. Onur Bilge Kula, *Alman Kültüründe Türk İmgesi II*. Ankara 1993.

²⁰ Bkz. Schulze, *Reich und Türkengefahr...*, 58-60.

az ile yetinenbilme özellikleri, disiplinli oluşları, silah kullanma becerileri, binicilikteki başarıları v.s. Türk ordusuyla kıyaslandığında Alman orduları zayıf ve diplinsiz bulunur. Türklerin başarısının sırrı tecrübelerine, beden güçlerine, zorluklara ve yoksunluklara dayanma güçleri ile bağdaştırılır. Dini bütün oluşları ve başka dinlerden olanları din değiştirmeye zorlamamaları da övgüye değer bulunan özellikleri arasında yer alır. Türklerin din alanındaki bu hoşgörüsü Protestanlar'ı, derinden etkilemiştir. Türklerin övgüye değer bulunan örnek davranışları bunlarla da sınırlı kalmaz. Türklerin evlilik hayatlarındaki düzeni, kadınlarının erdemli oluşları, yemek yeme alışkanlıklarında abartıya kaçmamaları ve barınma koşullarındaki mütevazîlikleri takdirle karşılanan ve hayranlık uyandıran özellikleri arasında gösterilir²¹.

Masalarda Türk İmajı

Avrupa'da Türkler hakkında meydana gelen olumlu ve olumsuz değerlendirmeler masalarda ne şekilde yer etmiştir? Hangi masalarda hangi imajlar yer almıştır? Bu soruyu yanıtlamak için Türklerle ilgili özellikleri dört ana grupta topladık. Bunlar 1) Türklerin adaleti ve hoşgörüsü 2) Türklerin zenginliği ve gücü 3) Türklerin kadına bakışı ve 4) Türklerin zulmü ve savaşçılığıdır.

Türklerin adaleti ve hoşgörüsü

Bu başlık altında incelenen ilk masal *Adil Kadı'* dir. Masal Türkiye'de geçmektedir. Masalın kahramanı olan Türk kadısı adaleti ile önplana çıkmaktadır. Kadının adaleti dışında başka önemli meziyetlere de sahip olduğunu masalda görmekteyiz. Kadıya bu özelliklerinden dolayı adil kadı lakabı verilir. Lâkin bunu duyan baş kadı, adil kadıyı kıskanarak onu yerinden etmeye karar verir. Bunun için bir İngiliz çiftçi kılığına girer ve kadıya doğru yola çıkar. Yolda total bir dilenciye rastlar ve onu atına bindirir. Ancak, şehre vardıklarında dilenci ona iftira atar ve atın kendisine ait olduğunu söyler. Dilenci ile İngiliz çiftçi tartışmaya başlarlar. Bunu duyan Türkler etraflarında toplanır ve sakat Türk'ün tarafını tutarlar. İngiliz çiftçi bunun üzerine adil kadıya gider. Kadının huzuruna

²¹ Carl Göllner, Turcica, c. 3, *Die Türkenfrage in der öffentlichen Meinung Europas im 16. Jahrhundert.*, Baden-Baden 1979, 299-332.

çıkılmak isteyen başka davacılar da sırada beklemektedir. Birinci dava yağ, mengeneçisi ile kasap arasında geçer. Yağ mengeneçisi, kasap parasının üstünü vermediği için şikayette bulunmuştur. Adil kadı bu davayı kıvrak zekâsıyla çözüme kavuşturur. İkinci dava bir çiftçi ile karısı ve zengin bir tüccar arasında geçer. Zengin bir kadın olmak isteyen çiftçi karısı, tüccarın tarafını tutar ve onun karısı olduğunu iddia eder. Kadı diğer davada olduğu gibi bu davayı da üstün zekâsıyla aydınlatır ve zengin, fakir ayrımını yapmaksızın adaletini konuşur. Çiftçiyi haklı bulan adil kadı ona karısının bir daha böyle budalaca fikirlere kapılmaması için daha fazla iş vermesi gerektiği nasihatinde bulunur. Tüccarı ise çiftçinin karısını baştan çıkardığı için cezalandırır. Sıra son olarak İngiliz çiftçinin davasına gelir. Bu davayı da üstün zekâsıyla çözüme kavuşturan adil kadı, İngiliz çiftçiyi haklı bulur. Atın topala ait olmadığını tespit eden adil kadı, topalı azarlar ve falakaya yatırılmasını emreder. Adil kadı tüm davalarında keskin bir zekâ örneği sergileyerek, daima haklı olanın tarafında yer alır. Bu da Türkiye’de farklı dinden olan insanlara farklı muamele yapılmadığını, garımüslimlerin de Türklerle aynı haklara sahip olduğunun bir göstergesidir. Almanya ve Avrupa’nın birçok ülkesinde farklı dinden olanlara hoşgörünün gösterilmediği bir dönemde, Türkler bu anlayışları ile farklılıklarını ortaya koymakta ve ilgi çekmektedirler.

Dinî hoşgörünün işlendiği diğer masal ise *Rosamunda*’dır. Bu masalda üç kardeşin hikâyesi anlatılır. Bu kardeşlerin en küçüğü Rosamunda adında bir kıza evlilik vaadinde bulunmuştur, ancak verdiği sözü unutup, kardeşleriyle birlikte gemiyle Amerika’ya gitme kararı alır. Üç kardeş, yolda fırtınaya yakalanır, Türk topraklarına sürüklenir ve orada Türk sultanı tarafından esir alınır. Sevdiği genci kurtarmak isteyen Rosamunda, hacı kılığına girer ve onların izini takip eder. Türk topraklarına varan hacı, sultan tarafından son derece iyi karşılanır. Kendisine sarayda güzel bir oda seçme hakkı verilir. Hacı, Türk sultanın huzuruna çıkmak istediğinde, isteği sultan tarafından geri çevrilmez ve konuşurlar. Sultan, hacının esirlerin bulunduğu bahçede gezinme isteğini de onaylar. Daha da ötesi Hristiyan hacı kılığındaki Rosamunda sultana esaretteki üç kardeşin soylu olduklarını ve haksız yere cezalandırıldıklarını anlatıp, esir olan kardeşlerin serbest bırakılmasını isteyince bu isteği de sultan tarafından rededilmez. Kardeşler oradan ayrılınca hacı kılığındaki Rosamunda’nın da keyfi kaçır ve oradan ayrılmak ister. Türk

sultanının huzuruna çıkar ve Papa'yı ziyaret etmek istediğini söyler. Sultan onun gitmesini istemese de, hacı olduğu için isteğini geri çevirmez, onu bizzat gemiye bindirir ve onu koruması için yanına bir de bekçi verir.

Burada Türk sultanın farklı dinden olan bir insana gösterdiği saygı ve hoşgörü Türk imajı bakımından son derece olumlu ve önemlidir. İstedığı zaman sultanın huzuruna çıkma talebi kabul edilen hacı, Türk topraklarında son derece rahat bir hayat sürdürmektedir. Türk sultanı masalda Hristiyan olan hacıya öylesine hoşgörülü ve saygılı yaklaşır ki, onun bütün arzularını yerine getirir ve onun rahat etmesi için elinden geleni yapar. Daha da ötesi, hacının saraydan ve ülkeden ayrılmasını aslında istemeyen sultan, hacının Hristiyan (Katolik) dünyasının dinî lideri olan papayı ziyaret isteğini geri çeviremeyecek kadar düşünceli, hoşgörülü ve saygılıdır.

Türklerin zenginliği ve gücü

Türklerin zenginliği ve bu zenginliğe bağlı olarak güçleri ise iki masal örneğine dayanılarak anlatılmaya çalışılacaktır. Bu masallar *Çıplak Kız* ve *Tutuklu Orman Cini ile Zengin Julius*'dur.

Çıplak Kız masalında aslında bir Türk sultanının kızı, Johannes (Johann) adlı masal kahramanı tarafından esaretten kurtarılır ve iyi kalpli kurtarıcısı ile evlenir. Tüccar olan kahraman mal almak üzere karısının tavsiyesi doğrultusunda Sicilya yerine Konstantinopol'e gider. Karısı Johann'a bir bayrak verir. Bayrağın üzerinde ise Türk dilinde yazılı birşeyler vardır. Bu bayrakta yazılı olanlar daha sonra Türkiye'de Johann'ın hayatını kurtaracaktır, çünkü Türkiye'de imparator tarafından esir alınır ve idama mahkum edilir. Bayrağın üzerindeki yazıda imparatorun, kocası olan bu yabancı tüccara 'bir gemi dolusu, kadife, ipek ve ayrıca değerli başka ne mal varsa hediye vermesi gerektiği' yazmaktadır. Bunun üzerine imparator bizzat tüccarın yanına gider, tüccarı serbest bırakır ve bir gemi dolusu mal hediye eder.

Tutuklu Orman Cini ile Zengin Julius masalında ise bir orman cini masalın kahramanı Julius'a 'onu dünyanın en güçlü hâkimine, bir sultana' dönüştürebileceğini söyler. Bu söylemden de anlaşıldığı gibi, tarihte Türkler'in uzun dönemler boyu savaşlarda yenilgi

almamaları sonucunda²² oluşan yenilmez oldukları inancı, masalda da kendini gösterecek şekilde Avrupa kamuoyunun zihninde yerini almıştır.

Türklerin kadına bakışı ve Türk kadınları

Türklerin kadınlara bakışı da, Türk imajı bakımından son derece önemli bir konudur. Avrupalıların gözünde Türkler'in kadına nasıl baktığı hep tartışma konusu olmuştur. Özellikle harem kültürü hep ilgilerini çekmiştir. Bu bakış açısı masallara nasıl yansımıştır? *Fransız Prenses ile Türk İmparator, Tutuklu Orman Cini ile Zengin Julius ve Çıplak Kız* masallarına dayanarak soruyu yanıtlamaya çalışacağız.

Fransız prenses ile Türk İmparator masalında Türk imparator Fransa kralının Karoline adındaki küçük kızına talip olur. Ancak, kızın onu hiç bir şekilde kendisine lâıyk görmemesini, 'sen benim ayakkabı bağlarımı bağlamaya bile lâıyk değilsin' demesi ve dinsiz diye reddetmesini kabul etmeyen Türk imparator, onu ne olursa olsun elde etmeye karar verir. Bunu gerçekleştirmek için ise Karoline'nin ablası olan Nette'nin kılığına girer, Karoline dahil tüm aileye kandırır ve neticede Karoline'yi elde eder. Çok saf ve toy olan Karoline ise elde edildiğinin bile farkında değildir, çünkü ablası Nette ile aynı yatağı paylaştığını düşünür. Sekiz gece Karoline ile birlikte olan Sultan onu elde ettikten sonra Türkiye'ye döner ve bir daha da kendisinden haber alınmaz. Belli bir zaman sonra prensesin hamile olduğu anlaşılır, ancak artık yapılacak bir şey yoktur. Prensesin sultandan bir oğlu olur ve onu Karl adıyla vaftiz ettirir. Üç yıl sonra prenses başka talipleri olmadığı için yüksek rütbeli olmayan bir general ile evlenir ve ondan da bir oğlu olur. Oğlanlar büyür ve birbirleriyle kavga ederlerken generalinin oğlu sultanın oğluna babasının belli olmadığını söyleyerek küfreder. Bu hakaretlere daha fazla dayanamayan Karl annesinden babasının kim olduğunu öğrenmek ister. Babasının bir Türk sultanı olduğunu öğrenen Karl, onu bulmak üzere yola koyulur ve doğruca Türkiye'ye gider. Türkiye'de ona her konuda yardım eden hatta yatağını bile onunla paylaşan bir güzele rastlar ve ona sevdalanır. Başından geçen maceralar sonucunda nihayet babasına kavuşur. Sultan babası evladına kavuştuğu için çok sevinir ve ona hemen Türk şehzâdesi

²² II. Viyana Kuşatması'na kadar Avrupa'da Türkler'in yenilmez olduğu kanaati hakim iken, bundan sonraki dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşe geçtiği düşüncesi yerleşmeye başlar. Bkz. Erhan Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu I.*, İstanbul 2002, 116-119.

kıyafetleri giydirir ve bir ordu askere “Karl” adını verir. Sevdalandığı kız ile evlenmek istediğini babasına söyleyince, babasının da ‘seni mutlu ediyorsa senin olsun’ demesi üzerine kızla evlenir ve sultan babasının yanında yaşar. Sonraki bir dönemde ise babasının tahtını devralır.

Bu masaldan çıkan sonuç şudur. Türk sultanı istediği kadını, rızası olsun ya da olmasın, elde eder. Bunun için elinden geleni ardına koymaz. Sultan aslında baştan iyi niyetli hareket ederek evlilik teklifinde bulunmuştur, ancak kızın hakaretleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu tavırlardan sonra sultan keskin zekâsını kullanır, onu elde etmek için kadın kılığına dahi girer. Hedefini gerçekleştiren sultan arkasına bile bakmadan ülkesine döner ve Karoline ile bir daha ilgilenmez. Böylece sultana hakaretler yağdıran Karoline de cezasını bulmuş olur. Harem kültürü ile ilgili kimi zaman yanlış bilgilerin sonucunda ortaya çıkan yaygın kanaat ‘bütün Türk erkeklerinin birçok kadın ile birlikte yaşadıkları ve tüm Türk erkeklerin çapkın ya da zevkusefaya düşkün oldukları’ yönündedir²³. Kanaatimce masaldaki Türk sultanı bu tip Türk erkeğinin izlerini taşımaktadır. Ancak masalda kan bağının ne denli önemli olduğu da ortaya çıkar, çünkü baba oğlunu reddetmez, tam aksine ona kucak açar.

Masalda yer alan diğer kadın tipi ise şehzâdenin sevdalandığı kızdır. Bu kız oldukça yardım sever bir kişiliğe sahip olmasına karşın, yine de ilginç tavırlar sergiler. Hiç tanımadığı bir erkeğe sevdalanması sonucu onu gizlice saraya sokması ve ona bir oda ayarlamasının yanı sıra, onunla el ele tutuşup öpüşmesi ve hatta onunla aynı yatağı paylaşarak onunla beraber olması ahlâkî normlar açısından o dönem için aslında alışagelmış bir davranış şekli değildir. Bu kızın tasviri de yine saray ve harem kültürü ile ilgili “bilgilerin” izlerini taşımaktadır. Çünkü özellikle İstanbul’daki haremle ilgili hikâyelerin çok sevildiğini belirtmiştik. Bu hikâyeleri tamamlayan diğer hikâyelerde ise aşk sarhoşu kızların harem cennetindeki varlıklarıdır. Ancak, bu davranışlarına rağmen kız, kahramanın yanında yer alması dolayısıyla, yine de okuyucuda olumsuz bir intiba bırakmaz. Babanın o zaman ‘senin olsun’ demesi, kanaatimce Alman okuyucu tarafından

²³ Göllner, *Turcica*, 312.

yanlış anlaşılma ihtimalini de beraberinde getirir. Çünkü kız âdeta armağan şeklinde şehzâdeye sunulmuş gibidir.

Tutuklu Orman Cini ile Zengin Julius masalında ise kadına farklı bir bakış açısı vardır. Ancak bu bakış açısı Türk kültürü ile ilgili bir takım yanlış bilgiler de içermektedir. Orman cini tarafından kendi isteği ile bir Türk sultanına dönüştürülen masal kahramanı Julius haremın perdesi açılır açılmaz bu fikrinden vazgeçer. Julius, kolları açık yeni krallarını bekleyen kadınları görünce dehşete kapılır ve burada kalmaktansa keşiş olmayı tercih eder. Avrupalılar için sırlarla dolu olan harem kültürü basının özellikle işlediği konular arasında yer alır. Ancak, harem kültürü ile elde edilen bilgilerin neredeyse tümü sözlü aktarımlardan, gerçekte yaşanmamış, kulaktan kulağa yayılan hikâyelerden ibârettir. Türkler'in reddedilmesinin başlıca sebeplerinden biri, toplumda izin verilen çokeşlilik olgusudur, ki bu düşünce Türkler'in ahlâksız olduğu fikrini de beraberinde getirmektedir²⁴. İstanbul'daki haremle ilgili hikâyeler özellikle sevilen hikâyeler arasında yer alır, Avrupalı okuyucuların sansasyon ihtiyacını giderir ve Türklerle ilgili yazıların satışını garantiler. Bu yüzden de harem hikâyeleri, dolayısıyla yanlış bilgiler ve önyargılar halk arasında çabuk yaygınlaşır²⁵. Bu masalda da çok eşlilik ve harem konusuna kısa da olsa değinilmiştir. Gerçek Türk sultanı ölmüştür, Julius ise onun yerine geçmiştir ve masaldan anlaşıldığı üzere, ölmüş olan Türk sultanının “kadınlarını” da devralmıştır. Bu kadınlar ise, ki burada masalda dolaylı bir anlatım ya da bilgi aktarımı söz konusudur, büyük bir sevinçle yeni krallarını beklemektedirler. Avrupa kültürüne zaten son derece yabancı olan çokeşlilik olgusu, burada farklı bir kültüre olumsuz bakış açısını yansıtmakta ve kötü propaganda niteliği taşımaktadır.

Bu başlık altında inceleyeceğimiz son masal ise *Çıplak Kız*'dır. Bu masaldaki kadın tipi son derece olumlu özelliklere sahiptir. Kız, masalın başından sonuna dek erdemli ve sevecen kişiliği ile dikkatleri üzerine çekmektedir. Çok güzel bir kız olmasının yanı sıra akıllı, uslu ve temiz olduğu için de etrafındaki insanların sevgisini kazanır. Ayrıca eşine büyük bir sevgi ve sadakatle bağlı oluşu dikkat çeken nitelikleri arasında yer alır. Türk

²⁴ Bkz. Göllner, *Turcica*, 312.

²⁵ Bkz. Göllner, *Turcica*, 312.

kadının erdemli, onurlu ve çalışkan oluşuyla ilgili dönemin Avrupalı gözlemcileri tarafından çok sayıda olumlu değerlendirmeler yapmıştır²⁶.

Türklerin zulmü ve savaşçılığı

*Türk Kontu*²⁷ masalı aslında bir Türk şarkısıdır. Almanya'da oluşmuş olan Türk şarkıları, XIV. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın ortalarına kadar görülmektedir. Söz konusu bu tarihler Osmanlıların Avrupa'ya ilerlemeleri ve Avrupa'dan çekilmelerinin tarihleriyle örtüşmektedir. Türk şarkıları özellikle XVI. ve XVII. yüzyıllarda halk edebiyatı içerisinde oldukça sevilen bir tür olarak yerini almıştır. Türklerin zulmünü anlatan bu şarkılar Hristiyan toplumunu cesaretlendirmeye ve Türkler'e karşı savaşmaya çağırır²⁸. Türk şarkıları dünyevî ve dinî olmak üzere ikiye ayrılır. *Backenweil'in Kontu* (Der Markgraf von Backenweil) isimli Türk şarkısı dünyevî bir şarkıdır ve 'halk şarkısı ile halk edebiyatı arasında, aynı zamanda şarkı ve efsane ya da masal arasında biçim değiştirebilen şarkılar arasında yer alır'²⁹. Bundan ötürü *Backenweil'in Kontu* şarkısı Merkelbach-Pinck tarafından *Türk Kontu* adı altında masal olarak kayıtlara geçirilmiştir. Masalımsı şarkı çok sayıda masal motifleri içerdiğinden zaman ve yer bilgileri vermemektedir.

Masalımsı şarkı bir zamanlar Lorraine'de yaşayan Backewill adındaki bir kontun hikâyesini anlatır. Macar savaşına katılan kont orada Türkler tarafında esir alınır. Yedi yıl

²⁶ Türk kadını onur ve erdem açısından Hristiyan kadınlarıyla karşılaştıran Captivus Septemcastrensis bu karşılaştırmanın galibinin her yönüyle Türk kadını olduğunu iddia etmektedir. Captivus Septemcastrensis (Frater Georgius) Sebeş-Mühlbach'ın kuşatılması sonucunda esir alınır ve Türkiye'ye köle olarak satılır. Orada ülkeyi ve insanları tanır. Roma'da 1475-1481 yılları arasında Türkiye hakkındaki standart eserler arasında yer alan *Tractatus de ritu et moribus Turcorum* eserini tamamlar. Bu eser XV. ve XVI. yüzyılın en önemli Türkiye kaynakçaları arasında yer alır. Alman teolog Sebastian Frank (1499-1543) ise Türk kadının onurlu ve erdemli oluşlarını şu sözlerle vurgulamaktadır. "Eğer güneşin aydınlattığı herhangi bir yerde çok çalışkan ve kadınlarının onuruyla gururlanabilecek bir halk varsa o da Türkler'dir". Bkz. Göllner, 12, 314-315.

²⁷ *Türk Kontu* adlı masalımsı şarkı 24-25 Haziran 2005 tarihinde M.Ü. Uluslar arası V. Dil, Yazın, Deyişbilim Sempozyumu'nda Almanca bildiri olarak sunulmuştur. Bildiri olarak sunulan bu çalışmada masalımsı şarkı ve şarkının varyantları incelenmiş, ayrıca içerik ve masal motifleri açısından da irdelenmiştir.

²⁸ Askerliğin ya da savaşın konu edildiği halk şarkılarında 'bir yandan vatandaşlarda savaş azmi, korkusuzluk ve cesaret uyandırılmaya çalışıldığından savaşta yaşadığı acı övülür hatta idealize edilir'. Diğer yandan savaşla ilgili memleket ya da sevgili hasreti, 'ölüm korkusu, yaralanma, sakatlanma ve ölüm gibi acı tecrübeler dile getirilir'. . Ali Osman Öztürk, *Das deutsche und türkische Volkslied als sprachliches Kunstwerk* (Doktora Tezi), Konya 1990, 179.

²⁹ Özyurt, *Die Türkenlieder...*, 84.

Türk esaretinde yaşayan kont, kurtulması için Aziz Nikola'ya yalvarır ve mucizevî biçimde esaretten kurtulur. Ancak, kendisinden yedi yıl haber alamayan eşi bu arada Falkenstein adlı bir dük ile nikâhlanmak üzeredir. Tekrar Aziz Nikola'ya yakarır ve karısına kavuşur.

Masalımsı şarkının giriş kısmında kontun hem beden hem de şahsiyet özellikleri anlatılır. Yakışıklı ve güçlü olmasının yanısıra cesareti ve korkusuzluğu da kontun önemli özellikleri arasında yer alır. Genç, güzel ve dini bütün olan karısı bu mükemmel aile tablosunu tamamlamaktadır. Sık sık savaşa katılan kont, bu defa da Türklerle savaşmaya gider. Ama bu savaş diğerlerinden farklıdır. 'Ama bu defa durum ciddiymiş! Türkler ülkeye saldırmış'³⁰. Durum o denli tehlikeli bulunur ki 'eli ayağı tutan herkes, bu dinsizlere (Türkler'e) karşı savaşmaya gitmiş'. Masalın bunda sonraki bölümlerinde Türklerle ilgili çeşitli yakıştırmalar yer alır. Bu yakıştırmalar vasıtasıyla Türklerle Almanlar, başka bir deyişle Hristiyanlar ile Müslümanlar karşılaştırılır. Düşmanla yapılan bu karşılaştırmalar sonucunda dini bütünlük, yada dine bağlılık pekiştirilmeye çalışılır. Türklerin savaş konusundaki yetenekleri vurgulansa da, bu vurgulama kesinlikle olumlu değildir. Türkler Hristiyan ordusuna âdetâ 'şeytan gibi saldırır' ve bu saldırı sonucunda Hristiyan ordusu ağır bir yenilgi alır. İnsanların dinî hislerini kamçulamak, birlik-beraberlik ruhunu oluşturabilmek için, sadece güçlü bir inanç ile yenilmesi mümkün olan Türkler, aynı zamanda şeytanın timsali olarak gösterilirlerdi. Bu masalda da yer alan Hristiyan-Şeytan karşılaştırması, bu düşüncenin ne denli yaygınlaştığını ve yerleştiğini bize göstermektedir. Savaşta yaralanan ve Türk esaretine düşen kontun hikâyesi oldukça detaylı olarak dinleyicisine/okuyucusuna aktarılmaktadır. Böylelikle Türk imajı da belirginleştirilmektedir. Bir zamanlar zengin olan kont, esaret hayatında eşi benzeri görülmemiş aşağılanmalara maruz kalır. Ahırda, boynundan ve ayaklarından zincirlenmiş durumda kalan kont, sadece açlık ve susuzluk çekmez, aynı zamanda yemeklerini de köpeklerle birlikte yemek zorunda kalır. Esir kont birkaç yıl sonra sahibinin haberi olmaksızın satılır. Bunu duyan Türk 'sadece bir Türk'ün küfredebileceği şekilde küfre başlar ve hizmetkârına Hristiyan köpeğini bulup, derhal öldürmesini' emreder. Türk'ün Hristiyan'a 'Hristiyan köpeği' diye hakaret etmesi, dinleyicide belirli duyguları harekete

³⁰ Merkelbach-Pinck, *Lothringer Volksmärchen*, 102.

geçiren sözlerdir. Bu tarz hakaretlerle halkta birlik-beraberlik duyguları uyandırılmaya çalışılır ve bunun sonucunda halkın katkısı beklenir. Elbette böyle bir muameleye maruz kalmayı istemeyen halk, cesur Hristiyanın başına gelenlerden ders çıkaracak ve kendi emniyeti için bunu engelleyecek katkılarda bulunmayı kabul edecektir. Türk korkusunu abartarak duyguları kamçulamak, insanların ya asker olarak savaşa katılmasını ya da para, eşya gibi yardımlarda bulunmalarını sağlamak içindir³¹. Masalımsı şarkıda başka önemli bir kişi ise Türk'ün hizmetkârıdır. Bu hizmetkâr, efendisinden daha iyi bir insan olarak tanımlanır ve konta 'yardım göndermesi için kendi Hristiyan Tanrısına yakarmasını önerir'³². Hizmetkâr kontun yanında yer alır ve onu teselli eder. Zaman zaman kont ile onun Tanrısı, yani Hristiyan Tanrısı hakkında sohbet ederler. Ancak, bu figür ile amaçlanan Türkler'e karşı olan önyargıları ortadan kaldırmak ya da Türkler'in de iyi insan olabileceğini vurgulamak değildir. Bu figür ile gösterilmek istenen, Türkler'i de Hristiyanlığa kazandırmanın mümkün olduğudur. Avrupa'da ezelden beri düşman olarak kabul edilen Türk'ün iyi insan rolüne bürünemeyeceği kesindir.

Sonuç

Günümüzde Türkler'e yönelik Avrupa'nın birçok ülkesinde var olan kolektif önyargılar, nesilden nesile, bilinçli ya da bilinçsiz olarak aktarılmıştır. Yüzyıllardır varlığını sürdüren bu önyargıların temelinde bir zamanlar yaygın olan "Türk korkusu" yatmaktadır. Bu korkunun etkisiyle zaman içinde oluşmuş söz konusu önyargılar günümüzde belirgin olarak görünmeseler de, şekil değiştirerek, farklı ve yeni suretlerde karşımıza çıkmaktadırlar. Avrupalıların, iç siyasî sebeplerden ötürü geliştirilip büyütülerek asırlar boyu kitlelerin bilinçaltına yerleştirilmiş bu korkularından sıyrılmaları, günümüzün siyasî gelişmelerinin de gösterdiği gibi, hiç de kolay olmayacaktır.

³¹ Bkz. Özyurt, *Die Türkenlieder...*, 22.

³² Merkelbach-Pinck, *Lothringer Volksmärchen*, 105.